

Meriläinen Suvi

Alkoholiperhe keskilapsuuden kasvuympäristönä

Kasvatuspsykologian kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA
Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma
2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Alkoholiperhe keskilapsuuden kasvuympäristönä (Suvi Meriläinen)

Kasvatuspsykologian kandidaatintutkielma, 21 sivua

Huhtikuu 2023

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli selvittää, millainen kasvuympäristö alkoholiperhe on keskilapsuuden kehitysvaiheessa. Alkoholinkäyttö on Suomessa varsin yleistä ja sen haitat käyttäjälle tunnustetaan, kun taas lapsia voidaan kuvailla alkoholinkäytön unohdetuiksi uhreiksi. Vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön haitat lapselle ovat pitkäaikaisia.

Tutkimus toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta toista vertaisarvioidusta tutkimuksesta, joista 15 oli kansainvälisiä ja yksi suomenkielinen. Aineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti, jokseenkin kuitenkin teoriasidonnaisena. Tutkimuksessa havaittiin alkoholiperheen olevan keskilapsuuden kasvuympäristönä mahdollisesti riskialtis ja epäsuotuisa. Epäsuotuisia piirteitä alkoholiperheissä ovat esimerkiksi konfliktien ilmapiiri, emotionaalinen etäisyys, vihamielisyys, laiminlyönti ja väkivalta sekä lapsen psykososiaaliselle toimintakyvyille, sosiaaliselle kompetenssille ja itsetunnolle aiheutuneet haitat. Tutkimus kuitenkin osoitti riittävien suojaavien tekijöiden voivan tarjota turvaa lapsen kasvulle ja kehitykselle, ja näin ollen kaikille alkoholiperheiden lapsille ei muodostu esimerkiksi häiriöitä.

Tulokset osoittavat useita mahdollisia alkoholiperheessä kasvamisen aiheuttamia haittoja lapselle, mutta myös sen, että esimerkiksi muiden aikuisten läsnäolo elämässä voi osaltaan turvata lapsen kasvua ja kehitystä kotiympäristön haitallisuudesta huolimatta. Tulokset kertovat perheiden, lasten ja tilanteiden yksilöllisyyden suuresta vaikutuksesta, ja sen myötä erityisestä tarpeesta haasteiden varhaiseen tunnistamiseen ja tuen tarjoamiseen.

Tutkimuksen rajoitteiksi tunnustetaan esimerkiksi aineiston rajallinen koko. Aineiston haun ja analyysin aikana havaittiin myös tarvetta jatkotutkimukselle, sillä edelleen lapsuusikäisiä alkoholiperheiden lapsia on tutkittu vain vähän. Tämä voi osaltaan johtua ilmiöön liittyvästä stigmasta ja häpeästä. Lisäksi tulokset osoittavat epäselvyyttä vanhemman alkoholi-ongelman yhteydestä lapsen käytöshäiriöihin sekä muita heikompiin tuloksiin koulussa, ja myös tätä on syytä tutkia.

Avainsanat: alkoholiperhe, alkoholiriippuvuus, kasvuympäristö, keskilapsuus, keskilapsuuden kehitys

Sisältö

1. Johdanto.....	4
2. Teoreettinen viitekehys.....	6
2.1 Alkoholiperhe	6
2.2 Keskilapsuus kehitysvaiheena	7
3. Tutkimuksen toteutus.....	10
3.1 Tutkimusmenetelmä	10
3.2 Tiedonhaku ja aineiston analyysi.....	11
4. Tulokset.....	13
4.1 Perheen ilmapiiri ja lapsi-vanhempisuhte	13
4.2 Lapsen psyykkiset ja emotionaaliset kokemukset alkoholiperheessä	14
4.3 Internalisoivat, eksternalisoivat ja käyttäytymisen ongelmat	15
4.4 Kognitiivinen ja akateeminen pärjääminen.....	16
4.5 Lapsi toimijana alkoholiperheessä.....	17
4.6 Lapsen kaltoinkohtelu.....	18
4.7 Resilienssi ja suojaavat tekijät	18
5. Johtopäätökset.....	20
6. Pohdinta	23
Lähteet	25

1. Johdanto

Yli puoli miljoonaa suomalaista käyttää alkoholia jopa siinä määrin, että se kohottaa heidän riskiään pitkäaikaisiin terveyshaittoihin (THL, 2021). Alkoholinkäytön haitat eivät kuitenkaan rajoitu vain käyttäjään itseensä, vaan ongelmakäytöstä kärsivät myös alkoholiriippuvaisen läheiset ja lapset (Tigerstedt, Mäkelä ja Warpenius, 2018; Takala ja Roine, 2013; Holmila, Bardy ja Kouvonen, 2008). Lasinen lapsuus tarkoittaa lapsen tavalliselle kasvulle ja kehitykselle haitallista kokonaisuutta, joka muodostuu vanhemman ongelmallisesta alkoholinkäytöstä ja sitä ympäröivästä käyttäytymisestä (A-klinikkasäätiö, 20.10.2022). Haitat ovat laajoja ja voivat kattaa esimerkiksi häpeää, ahdistusta, luottamuksen kärsimistä, unen puutetta (Takala ja Roine, 2013) sekä arjen kaoottisuutta, jonka myötä aikuisen tehtäviä jää lapsen vastuulle (Holmila, Bardy ja Kouvonen, 2008). Vähintään toisen kodissa asuvan vanhemman päihdeongelmaa sivusta seuraa arviolta 65–70 000 alaikäistä lasta ainoastaan Suomessa (Raitasalo, Holmila ja Jääskeläinen, 2016).

Haitat ja vaikutukset, joita vanhempien ongelmallisella päihteidenkäytöllä on lapsille, ovat pitkäaikaisia ja liittyvät emootioihin, psyykkisiin häiriöihin sekä lapsen normaaliin kehitykseen. Päihtyneen vanhemman käyttäytyminen voi näyttäytyä lapselle ristiriitaisena, arvaamattomana ja jopa pelottavana (A-klinikkasäätiö, 20.10.2022). Teini-ikäisillä alkoholiriippuvaisten lapsilla on esimerkiksi havaittu muita samanikäisiä enemmän tunne-elämän ja temperamentin riskitekijöitä ja vähemmän persoonallisuuteen ja kouluun liittyviä vahvuuksia (Mylant, Ide, Cuevas ja Meehan, 2002). Haitat heijastuvat kodin ulkopuolelle ja esimerkiksi lapsen koulunkäyntiin: jatkuva murehtiminen, vastuu ja päihtyneen vanhemman käytös voivat esimerkiksi häiritä yöunta, jonka puute vaikeuttaa oppitunneilla keskittymistä (Simonen, Pirskanen, Kataja, Holmila ja Tigerstedt, 2016).

Vanhemman päihteidenkäytön sivustaseuraaminen voi herättää lapsessa niin huolen, turhautumisen, vihan, ja häpeän kaltaisia vahvoja tunteita kuin myös tunteiden tyhjiyttä (Simonen ym., 2016). Päihteiden jatkuva läsnäolo lisää lapsen pahoinvointia ja sysää lapselle vastuuta vanhemmuuden tehtävistä samalla vähentäen vanhemmalta saatua tukea (Holmila ym., 2016). Vanhemman ongelmallinen päihteidenkäyttö voidaan nähdä lapsen kaltoinkohtelun muotona, joka voi olla traumaattinen tapahtuma (Ruglass ja Kendall-Tackett, 2015). Päihdeperheissä voi esiintyä myös perheriitoja ja väkivaltaa. Häpeän ja piilottelun vuoksi lapsella ei ole aina väylää

pahoinvoinnin purkamiselle, ja siksi myös lapsella voi ilmetä käyttäytymisongelmia (Raitasalo, Holmila ja Jääskeläinen, 2016).

A-klinikkasäätiön kyselyyn osallistuneista nuorista yli 25 % raportoi kokeneensa haittaa kodin aikuisen alkoholinkäytöstä (Takala ja Roine, 2013). Juomatapatutkimukseen vastanneista puolestaan jopa yli 80 % naisista ja noin 70 % miehistä kertoi läheisen alkoholiongelman vaikuttaneen heihin jossakin määrin viimeisen vuoden aikana (Tigerstedt, Mäkelä ja Warpenius, 2018). Pelkästään Suomessa on siis runsaasti ihmisiä, joihin läheisen päihdeongelma vaikuttaa jollakin tavalla. Vaikutukset ovat pitkäaikaisia, mutta millaisen kasvuympäristön ne tarjoavat?

2. Teoreettinen viitekehys

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan alkoholiperhettä kasvuympäristönä suhteessa keskilapsuuteen ikä- ja kehitysvaiheena. Tutkimuksen avainkäsitteitä ovat *alkoholiperhe*, *alkoholiriippuvuus*, *kasvuympäristö*, *keskilapsuus* ja *keskilapsuuden kehitys*. Tässä osiossa alkoholiperhettä ja keskilapsuutta kehitysvaiheena avataan ja määritellään tarkemmin.

2.1 Alkoholiperhe

Alkoholiriippuvuus on krooninen sairaus, jossa sekä mieli että keho tulevat riippuvaiseksi alkoholista (Huttunen, 2018). Suomessa yleisesti käytetyssä ICD-10 tautiluokitusjärjestelmässä sairautta määritellään diagnoosilla F10.2 eli alkoholiriippuvuus (Duodecim, 2015). Luokituksessa alkoholiriippuvuuden diagnostisiin kriteereihin lukeutuu yleisiä vieroitusoireiden kriteereitä sekä vähintään kolme kymmenestä, pääosin fysiologisesta oireesta, kuten sydämentykytys, päänsärky ja hikoilu (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Kuoppasalmi, 2012). Huttusen (2018) mukaan perinnöllisillä seikoilla on osansa alkoholiriippuvuuden alkamisessa.

Alkoholiperheessä kasvamista voidaan kuvata toisin sanoen lasiseksi lapsuudeksi, mutta koska termi ei ole runsaasti tieteellisessä tutkimuksessa käytetty, ei sitä tulla hyödyntämään tässä kandidaatintutkielmassa. Lasisen lapsuuden määritelmän alta voidaan kuitenkin löytää kattavasti ilmiötä kuvaavaa tietoa, joten termillä löydettyä tietoa ilmiöstä todennäköisesti hyödynnetään tutkielmassa.

Alkoholiperheessä kasvaminen kietoutuu vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön sekä siihen liittyvän käyttäytymisen ympärille (A-klinikkasäätiö, 12.12.2022). Vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön haitat lapselle ovat moninaisia ja liittyvät sekä psyykkiseen että fyysiseen puoleen. Juovan vanhemman käyttäytyminen voi olla arvaamatonta ja ahdistavaa (A-klinikkasäätiö, 12.12.2022) ja hänellä voi olla vaikeuksia suoriutua tehtävistä, jotka kuuluvat arkeen ja vanhemmuuteen (Raitasalo, Holmila ja Jääskeläinen, 2016). Fyysisestä turvattomuudesta puolestaan kertoo Raitasalon, Holmilan ja Jääskeläisen (2016) mukaan juovien vanhempien lasten korostunut riski joutua sairaalahoitoon tapaturman tai sairauden vuoksi. Heidän mukaansa lapselle muodostuva stressitila voi johtaa osalla lapsista myös psyykkiseen oireiluun tai käytöshäiriöihin.

2.2 Keskilapsuus kehitysvaiheena

Keskilapsuus sijoittuu kouluikään alkaen noin kuuden vuoden iässä ja ulottuen noin kahden-toista vuoden ikään saakka (Nurmi ja kollegat, 2014). Eri määritelmässä keskilapsuuden alkamisen ja päättymisen ajankohdat vaihtelevat, kuitenkin vain hieman: Esimerkiksi Harold ja Hay (2005) sijoittavat keskilapsuuden viidestä vuodesta yhteentoista ikävuoteen saakka. Kuten muissakin ikävaiheissa, myös keskilapsuudessa kehitystä tapahtuu kaikilla ihmisen osa-alueilla. Tämä kandidaatintutkielma keskittyy näistä pääasiassa psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen ja niiden osa-alueisiin. Huomionarvoista on se, että vaikka tässäkin tutkielmassa keskitytään keskilapsuuden kehitykseen ja sen vaiheisiin ja etenemiseen, kehittyy jokainen yksilölliseen tahtiin.

Kognitiivinen kehitys on yksi psykologisen kehityksen osa-alueista. Kognitiiviset toiminnot ovat tiedon käsittelyyn liittyviä toimintoja, kuten ajattelua ja muistamista (Vuoksima, 2019). Keskilapsuudessa lapsi on kuitenkin kykenevä myös metakognitioon, eli omien kognitiivisten prosessien tarkasteluun (Harold ja Hay, 2005). Samassa ikävaiheessa myös kyky säilöä tietoa muistissa ja palauttaa sitä mieleen kehittyy (Harold ja Hay, 2005). Tämänkaltaisen muistin kehitys näkyy esimerkiksi kyvyssä muistaa aiempaa pidempiä sanoista tai numeroista koostuvia sarjoja (Nurmi ym., 2014). Nurmen ja kollegoiden (2014) mukaan myös muististrategioiden käyttämisessä tapahtuu muutosta keskilapsuudessa: Yleisiä käytettäviä strategioita ovat esimerkiksi toistaminen, luokittelu ja assosiaatio.

Keskilapsuudessa tapahtuvaa kielellistä kehitystä kuvaavat kenties keskeisimmin lukemisen ja kirjoittamisen taitojen kehittyminen (Berger, 2014). Myös elinpiirin laajeneminen kouluympäristöön siirryttäessä kasvattaa sanavarastoa. Kielellinen kehitys yhdessä muistin kehityksen kanssa mahdollistaa myös omaa menneisyyttä käsittelevien tarinoiden jakamisen (Harold ja Hay, 2005). Kaikkiaan keskilapsuuden ajattelua voitaisiin kuvailla konkreettiseksi, ja Piaget'n (1953) mukaan abstrakti ajattelu voi keskilapsuudessa olla vielä haastavaa.

Kognitiivisista taidoista myös tarkkaavaisuudessa tapahtuu kehitystä keskilapsuudessa. Näinä ikävuosina tyypillisesti kehitytään esimerkiksi tarkkaavaisuuden kohteen aktiivisessa valitsemisessa, tarkkaavaisuuden suuntaamatta jättämisessä epäolennaisiin kohteisiin, tarkkaavaisuuden ylläpitämisessä sekä tarkkaavaisuuden kohteen joustavassa vaihtamisessa (Nurmi ym., 2014). Näistä etenkin valikoiva tarkkaavaisuus voi auttaa lasta ikävaiheen keskeisessä tehtävässä eli koulunkäynnissä (Berger, 2014).

Moraalin kehitys voidaan lyhyesti sanottuna nähdä prosessina sääntöjen ymmärtämisestä ja noudattamisesta kohti laajempaa ymmärrystä tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta ja reiluudesta. Keskilapsuudessa ja etenkin sen alkuvaiheessa moraaliset käsitykset keskittyvät yksinkertaisiin asioihin, kuten sääntöjen ja lakien merkitykseen sekä jo varhain opittaviin tapoihin, kuten siihen, ettei toista saa lyödä, sillä se satuttaa (Nucci, 2002). Kohlbergin (1963) kolme moraalintasoa kuvaavan teorian mukaan keskilapsuudessa ollaan yleisesti moraalintasolla kahdella ensimmäisellä tasolla, eli prekonventionaalisella tai konventionaalisella tasolla. Keskilapsuuden aikana moraaliset käsitykset kehittyvät ja mahdollistavat esimerkiksi pohdinnan suoran tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden reilouden välillä (Nucci, 2002). Tämä kehitys mahdollistaakin liikkumisen tasolta toiselle (Kohlberg, 1963). Näillä tasoilla moraaliset valinnat ja perustelut tehdään usein sääntöjen ja oikeiden tai väärin tekojen pohjalta (Kohlberg, 1963).

Emotionaaliseen kehitykseen lukeutuu esimerkiksi tunteiden havaitsemista, ymmärtämistä ja säätelyä (Harold ja Hay, 2005) ja jo vastasyntyneenä lapsi tunnistaa emootioita vuorovaikutuksessa hoivaajansa ilmeistä (Keltikangas-Järvinen, 2012). Tunteiden säätelyn kehitys alkaa jo varhaisina elinvuosina, mutta jatkuu läpi keskilapsuuden (Berger, 2014). Tunnetaitoja hyödynnetään sekä omien että muiden tunteiden tunnistamisessa ja tulkinnassa ja siten emotionaalinen ja sosiaalinen kehitys ja niiden taidot liittyvätkin vahvasti toisiinsa. Usein sosiaaliset taidot saavat tarkastelussamme kognitiivisten taitojen piirteitä, sillä esimerkiksi ongelmanratkaisu on keskeistä ihmissuhteissa (Keltikangas-Järvinen, 2011). Keltikangas-Järvisen (2011) mukaan sosiaalisin taitoihin liittyy kuitenkin myös moraalinen aspekti, jota kognitiivisissa taidoissa ei tavallisesti tarvita. Sosiaalisten taitojen kehitys saa hänen mukaansa alkunsa varhaisimmissa ihmissuhteissamme, kiintymyssuhteissa. Varhaisimpina elinvuosinaan lapselle kehittyy sensitiivisessä vuorovaikutussuhteessa kuva minuudestaan ja yksilöllisyydestään, ihmisten välisestä toiminnasta ja mahdollisuudesta omien mielialojen ja käyttäytymisen säätelyyn (Keltikangas-Järvinen, 2012). Nämä perustaidot voidaan nähdä pohjana keskilapsuudessakin tapahtuvalle kehitykselle.

Keskilapsuudessa koulumaailmaa kohti siirtyminen saa lapsen kehittymään itsenäisemmäksi toimijaksi. Tällöin lapsi Eriksonin (1982) mukaan harjoittelee tehtävien hallitsemista ja ihmissuhteissa toimimista. Tähän vaiheeseen sijoittuu hänen mukaansa ahkeruuden ja alemmuuden kriisi: lapsen on tärkeää saada kokemuksia itsestään ahkerana toimijana, ja jos tällaisia positiivisia kokemuksia ei saada, on lapselle vaarana muodostua alemmuudentunne.

Keskilapsuuden alkaessa noin 5–6-vuotiaana lapsi on siirtymässä koulumaailmaan ja siten myös vertaissuhteiden merkitys kasvaa. Keskilapsuuden yhteisleikeissä kantavia teemoja ovat säännöt ja roolit (Nurmi ym., 2014). Nämä voidaankin nähdä merkkinä keskilapsuuden ajattelun konkreettisuudesta. Pienille lapsille tyypillinen egosentrinen, eli itsekeskeinen tai itselähtöinen ajattelu hälvenee keskilapsuudessa (Berger, 2014). Myös tämä voi helpottaa toisten kanssa toimimista. Vuorovaikutuksessa muovautuva minäkuva muodostuu keskilapsuudessa aikaisempaa realistisemmaksi ja samalla itsetietoisuus ja itsekritiikki voivat lisääntyä (Davis-Kean, Jager ja Collins, 2009). Minäkuvaan voivat vaikuttaa sekä verbaliset, että nonverbaaliset vuorovaikutuksen keinot, ja sen kehitys jatkuu läpi elämänkaaren (Baby, 2012).

3. Tutkimuksen toteutus

Tämän tutkielman tavoitteena on luoda laaja katsaus alkoholiperheeseen keskilapsuuden kasvuympäristönä suhteessa kehitysvaiheeseen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus valikoitui kandidaatintutkielman tutkimusmenetelmäksi, sillä sen myötä voidaan vastata seuraavaan asetettuun tutkimuskysymykseen, joka on luonteeltaan laaja-alainen:

1. Millaisena keskilapsuuden kasvuympäristönä alkoholiperhe näyttäytyy suhteessa lapsen kehitysvaiheeseen?

Tutkimuksen kohteena ovat alkoholiperheet ja heidän lapsensa. Tavoitteena on selvittää, minkälainen kehitysvaihe on keskilapsuus, ja minkälaisena kasvuympäristönä alkoholiperhe näyttäytyy suhteessa kehitysvaiheeseen. Tutkimuksessa pyritään saamaan tietoa esimerkiksi siitä, millä tavoin alkoholiperhe voi mahdollisesti haitata lapsen kasvua ja kehitystä keskilapsuudessa.

3.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen tavoitteisiin pyritään vastaamaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen muodossa, joka on Salmisen (2011) mukaan yksi yleisimmistä käytetyistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä. Hänen mukaansa kirjallisuuskatsaus on kokoava työ, jossa aiempaa tutkimustietoa tarkastellen kootaan katsaus aiheesta. Keskeistä kirjallisuuskatsauksessa on pyrkimys tuoda esille senhetkinen ymmärrys aiheesta (Machi ja McEvoy, 2022). Tämän toteutumiseksi voidaan esimerkiksi asettaa aineistolle hakukriteeri, jonka mukaan tutkimuksessa huomioidaan vain tietyn aikakauden sisällä tehdyt julkaisut. Salmisen (2011) esittelemistä kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tyypeistä tässä tutkielmassa painotetaan integroivan kirjallisuuskatsauksen puolelle, sillä sen keinot mahdollistavat systemaattistyyllisen katsauksen kuitenkin hieman laajemmilla tutkimusaineiston kriteereillä. Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan esimerkiksi tarkastella tutkimuksia erilaisista metodisista lähtökohdista (Salminen, 2011).

Cooper (1998) on tiivistänyt kirjallisuuskatsauksen toteuttamisen viiteen vaiheeseen, jossa edetään tutkimusongelman asettelusta aineistonhankintaan, arviointiin, analyysiin ja tulkintaan ja lopulta tulosten esittämiseen. Tätä kandidaatintutkielmaa varten aineistoa haettiin kotimaisista ja kansainvälisistä tietokannoista. Tälle tutkimukselle keskeisiä hakutermejä ovat esimerkiksi *alkoholiperhe*, *vanhemman alkoholiriippuvuus*, *alkoholi-ongelma*, *keskilapsuus* sekä niiden englanninkieliset vastineet *parental alcoholism*, *parental alcohol misuse* ja *middle childhood*.

3.2 Tiedonhaku ja aineiston analyysi

Kirjallisuuskatsauksen tiedonhakua varten asetettiin joitakin kriteereitä tarkoituksenmukaisen aineiston löytämiseksi. Kriteereitä asetettiin neljä kappaletta:

1. Julkaisu on tieteellinen ja vertaisarvioitu.
2. Julkaisun pääfokus on alkoholiperheissä, ei muissa päihteissä.
3. Julkaisun pääfokus ei ole alkoholistin lapsen myöhemmässä elämässä, vaan lapsuudessa.
4. Julkaisu on ilmestynyt vuosina 2005–2023.

Näiden kriteerien lisäksi päätökseen mukaan ottamisesta vaikutti artikkelin abstrakti, jonka pohjalta kunkin tutkimuksen fokuksesta saatiin tarkempaa tietoa.

Tutkimusaineistoa haettiin Ebsco- ja ProQuest-tietokannoista, Google Scholarista ja Oula-Finnasta. Analyysiin valikoitui yhteensä 16 lähdetä, joista 15 oli englanninkielisiä ja 1 suomenkielinen. Tähän valikoitumiseen vaikutti sekä englanninkielisten lähteiden runsaampi määrä että pyrkimys löytää kansainvälistä tutkimustietoa aiheesta. Alla olevassa taulukossa havainnollistetaan tehtyjä hakuja eri tietokannoista eri hakusanoilla ja -fraaseilla. Tarkemmin taulukoitujen hakujen lisäksi lähteistä kaksi löydettiin käsin poimimalla esimerkiksi muiden tutkimusten tai tieteenalan julkaisujen lähdeluetteloista.

hakusana	tietokanta	tulokset	valitut	hylätyt
”parental alcohol abuse” AND children	EBSCO Databases	25	2	23
“children of alcoholics”	EBSCO Databases	414	8	406
“alcoholic parent*”	ProQuest Databases	44	2	42
alkoholi AND lapset	Oula-Finna	136	1	135
“childhood exposure” AND “alcohol use” OR alcoholism	ProQuest Databases	23	1	22
käsinpoimitut			2	

Aineistonhaussa noudatettiin aiemmin muodostettuja kriteereitä. Haussa havaittiin haasteita tutkimusten fokuksen suhteen. Tämän tutkimuksen keskiössä on alkoholiperheessä kasvaminen keskilapsuuden näkökulmasta, kun taas suuri osa hakutuloksista käsitteli alkoholia väärinkäyttävien vanhempien aikuisten lasten näkemyksiä, kokemuksia ja heidän elämissään myöhemmin näkyneitä vaikutuksia. Osassa tutkimuksista keskityttiin lapsuuteen siitä huolimatta, että tutkimuksen kohteena olivat jo aikuistuneet alkoholistien lapset. Tämä vaati erityistä huomiota aineistonvalinnassa.

Aineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti tarkastellen tutkimusartikkeleissa havaittuja alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksia lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Analyysin taustalla oli kuitenkin myös tutkimuksen teoreettinen viitekehys, joten analyysitapaa voitaisiin mahdollisesti kuvailla osin myös teoriasidonnaisiksi. Tutkimustulokset luokiteltiin luokituksen selkeyttämiseksi keskenään samankaltaisten havaintojen joukkoihin.

4. Tulokset

Tässä luvussa esitellään aineiston analyysissä havaittuja alkoholiperheessä kasvamiseen liittyviä seikkoja, jotka voivat vaikuttaa siihen, minkälaisen kasvuympäristön alkoholiperhe tarjoaa lapselle keskilapsuudessa. Tuloksia esitellään seuraavaksi luokiteltuna lukuihin, jotka kuvailevat keskenään samankaltaisia havaintoja. Keskeinen useimmista, ellei kaikista analysoitavista tutkimuksista esiin tuleva seikka on, ettei alkoholiperheessä kasvaminen aiheuta kaikille lapsille ongelmia tai häiriöitä, vaikka kasvuympäristö onkin riskialtis (ks. esim. Huq ym., 2021). Ongelmien muodostumiseen vaikuttavat riskitekijöiden lisäksi suojaavat tekijät, joita kullakin on yksilöllisesti. On siis syytä huomioida jokaisen lapsen, perheen ja tilanteen yksilöllisyys.

4.1 Perheen ilmapiiri ja lapsi-vanhempisuhte

Kodin sisäinen perheessä vallitseva ilmapiiri sekä vanhemman ja lapsen välinen suhde havaittiin useissa tutkimuksissa lapsen hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä alkoholiperheessä. Hyvinvoinnin lisäksi ilmapiiri voi merkittävästi vaikuttaa lapsen kehitykseen (Iacopetti, Londi, Pattussi ja Cosci, 2021). Lapsilla, joiden vanhemmilla on alkoholi-ongelma, on muita todennäköisemmin laadultaan heikkoja perhesuhteita sekä epäsuotuisa perheen emotionaalinen ilmapiiri (Iacopetti ym., 2021). Alkoholiperheen epäsuotuisa ilmapiiri voi ilmetä esimerkiksi vihamielisyytenä, tyytymättömyytenä ja emotionaalisena etäisyytenä vanhempien taholta (Iacopetti ym., 2021), ja alkoholia ongelmakäyttävien äitien onkin havaittu olevan todennäköisemmin emotionaalisesti etäisiä kuin tungettelevia lapsiaan kohtaan (Jacques, Sturge-Apple, Davies & Cicchetti, 2021). Äidin alkoholin ongelmakäytön on havaittu olevan yhteydessä myös lisääntyneeseen ankaruuteen vanhemmuudessa (Conners-Burrow ym., 2015). Emotionaalisen tuen ohella alkoholia ongelmakäyttävät vanhemmat tarjoavat muita vanhempia epätodennäköisemmin lapsilleen myöskään lämpöä ja huolenpitoa (Ramstedt, Raninen, Larm & Livingston, 2022).

Tinnfält, Fröding, Larsson ja Dalal (2018) tuovat ilmi 7–9-vuotiaiden alkoholiperheiden lasten kokemuksia, joista keskeisenä nousee esille vanhempien riitelyn aiheuttama surun tunne. Lasten mukaan suru tuntuu fyysisenä tunteena kehossa, ja sitä voidaan ilmentää esimerkiksi itkemällä (Tinnfält ym., 2018). Myös Jiji ja Rakesh (2012) ovat havainneet konfliktin ilmapiiriin olevan alkoholiperheille tyypillinen piirre, joka voi olla riski lapsen psykososiaaliselle kehitykselle. Jatkuva perheessä tapahtuva riitely onkin osalle lapsista jopa alkoholinkäyttöä häiritsevämpää (Itäpuisto, 2005). Keskilapsuus on kehitysvaiheena keskeinen muun muassa häpeän ja

syllisyyden tunteiden sekä muista huolestumisen kannalta (Tinnfält ym., 2018), ja mahdollisesti osin siitäkin syystä lapset voivat tunteiden näyttämisen sijaan myös piilotella tunteitaan vanhemmiltaan. Oman tunteen pienentäminen voi alkoholiperheen lapselle olla myös keino suojella vanhempaa (Tinnfält ym., 2018).

Konfliktit ja vihamielisyys eivät kosketa ainoastaan vanhempien välisiä suhteita, vaan alkoholiongelma kärsivä vanhempi voi osoittaa vihamielisyyttä ja tyytymättömyyttä myös lasta kohtaan (Iacopetti ym., 2021). Iacopetti kollegoineen (2021) raportoi alkoholiperheen lapsilla olevan vertaisia useammin kokemuksia emotionaalisesti epäsuotuisasta perheilmapiiiristä. He tuovat esille kokemuksia vanhemman tyytymättömyydestä ja vihamielisyydestä lapsesta huolehtiessaan. Vihamielisyys voi ilmetä myös sanallisena väkivaltana (Lakshamma ja Kalavati, 2018).

Tinnfält ja kollegat (2018) raportoivat lasten toivovan perhe-elämältä mukavaa ja hauskaa yhdessäoloa, vanhempien välistä ystävällisyyttä sekä riitelyn ja alkoholinkäytön lopettamista. Matala perheen sisäinen koheesio sekä suurempi konfliktien määrä muihin perheisiin verrattuna onkin havaittu toistuvina piirteinä alkoholiperheissä joukon heterogeenisyydestä huolimatta (Jiji ja Rakesh, 2012). Vanhemman alkoholiongelman vaikutukset perheen koheesioon tai lapsen pärjäämiseen eivät kuitenkaan aina ole yksiselitteisesti negatiivisia. Positiivinen ilmapiiri tai toisen luotettavan perheenjäsenen olemassaolo voi toimia lapsen kehitystä suojaavana tekijänä (Park & Schepp, 2015).

4.2 Lapsen psyykkiset ja emotionaaliset kokemukset alkoholiperheessä

Vanhemman alkoholiongelma kasvattaa riskiä lapsen mielenterveyshäiriöihin (ks. esim. Raitasalo, Holmila, Jääskeläinen ja Santalahti, 2018; Mansharamani, Patil, Behere, Mansharamani ja Nagdive, 2018). Tutkimusaineiston analyysissä yleisimmiksi alkoholistien lasten mielenterveyden haasteiksi havaittiin masennus ja ahdistuneisuus (Mansharamani ym., 2018; Lakshamma & Kalavati, 2018; Ramstedt ym., 2022). Myös muiden, kuten käyttäytymisen ja tunne-elämän häiriöiden esiintymisen on havaittu olevan alkoholia ongelmakäyttävien vanhempien lapsilla muita yleisempää (Raitasalo ym., 2018). Muihin lapsiin verrattuna psykososiaalinen toimintakyky näyttää heikompana (Connors-Burrow ym., 2015), ja Ramstedt kollegoineen (2022) kertoo heikommista suhteista vanhempien lisäksi myös ystäviin. Mielenterveyden häiriöt ovat yleisempiä lapsilla, joiden vanhempien alkoholiongelma on luonteeltaan vakava (Rai-

tasalo ym., 2018). Tilanteen haitallisuutta lisää se, jos molemmilla vanhemmista on alkoholi-ongelma (Raitasalo ym., 2018) tai jos kodin ainoalla vanhemmalla on alkoholi-ongelma (Lakshamma ja Kalavati, 2018). Havainto on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, jossa Park ja Schepp (2015) havaitsivat toisen, luotettavan perheenjäsenen olemassaolon toimivan lapselle suojaavana tekijänä. Huomion arvoista on, ettei mielenterveysongelmien riski katoa, vaan se jatkuu aikuisuuteen saakka (Jiji ja Rakesh, 2012).

Vanhemman alkoholi-ongelman vaikutukset lapsen psyykkiseen hyvinvointiin eivät kuitenkaan ilmene ainoastaan diagnooseina, vaan haasteita voi olla esimerkiksi itsesääätelytaidoissa tai tunteidensäätelyssä (Park ja Schepp, 2015). Park ja Schepp (2015) kertovatkin alkoholistien lasten itsesääätelytaitojen olevan keskimäärin muita heikommat. Alkoholi-ongelma perheessä aiheuttaa monenlaisia tunteita lapsessa. Konfliktien aiheuttaman surun lisäksi tyypillistä on pettymys, häpeä ja pelko siitä, että perheen tilanne paljastuu muille ihmisille (Tinnfält ym., 2018) sekä pitkäkestoinen stressi (Jiji ja Rakesh, 2012; Iacopetti, Londi, Patussi, Sirigatti ja Cosci, 2019). Jiji ja Rakesh (2012) kuvailevat alkoholistin lapsen tyypillisiksi piirteiksi esimerkiksi itsekriittisyyden, vaikeudet hyväksyä omia virheitä, hylätyksi tulemisen pelon sekä hyväksynnän hakemisen.

4.3 Internalisoivat, eksternalisoivat ja käyttäytymisen ongelmat

Alkoholiperheessä lapsi voi joutua kohtaamaan fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa sekä itseään, että myös muita kohtaan, ja pelkkä väkivallan todistaminen voi aiheuttaa emotionaalista haittaa (Lakshamma ja Kalavati, 2018). Alkoholiperheiden lapset kohtaavat muita todennäköisemmin negatiivisia elämäntapahtumia ja heidän psyykkinen hyvinvointinsa on vertaisiaan matalampi (Iacopetti ym., 2019). Park ja Schepp (2015) raportoivat alkoholia ongelmakäyttävien vanhempien lasten olevan muita taipuvaisempia kokemaan sekä eksternalisoivia eli ulospäin-suuntautuvia, että internalisoivia eli sisäänpäin suuntautuvia ongelmia. Eksternalisoivia ongelmia ovat esimerkiksi hyperaktiivisuus ja aggressiivisuus, kun taas internalisoivina ongelmina nähdään muun muassa matala itsetunto ja masennus (Park ja Schepp, 2015). Parkin ja Scheppin (2015) mukaan tytöt ovat poikia herkempiä internalisoiville ongelmille, kun taas pojat kokevat herkemmin eksternalisoivia ongelmia. Eksternalisoiville ongelmille riskialttiimpia ovat nähtävästi myös lapset, joilla on kaksi alkoholia ongelmakäyttävää vanhempaa, tai joiden perheessä alkoholismi on perheen yleinen ongelma (Park ja Schepp, 2015).

Alkoholia ongelmakäyttävien vanhempien lasten mahdollisista käyttäytymisen ongelmista tai häiriöistä on ristiriitaista tietoa. Esimerkiksi Raitasalo kollegoineen (2018) raportoi käyttäytymisen häiriöiden riskin olevan alkoholia ongelmakäyttävien vanhempien lapsilla yleisempiä, kun taas esimerkiksi Mansharamani ja kollegat (2018) raportoivat, ettei vanhemman alkoholi-ongelman ja lapsen käyttäytymisen ongelmien tai häiriön välillä havaittu yhteyttä. Conners-Burrow kollegoineen (2015) puolestaan raportoi äidin alkoholiongelman olevan jollain tapaa yhteydessä lapsen käyttäytymisen ongelmiin, mutta suoraa väitettä tutkimus ei tuottanut. Samankaltaisia tuloksia saivat myös Huq ja kollegat (2021), joiden kirjallisuuskatsauksessa kymmenen tutkimusta osoitti yhteyttä alkoholille altistumisen ja käyttäytymisen ongelmien välillä, kun taas yhdeksän tutkimusta osoitti ristiriitaisia tuloksia tai ei löytänyt yhteyttä. Unen ja käyttäytymisen ongelmien yhteyttä tutkittaessa alkoholiongelmaasta kärsivien vanhempien lasten ja kontrolliryhmän välillä havaittiin, että uniongelmat näyttävät riskitekijänä käyttäytymisen ongelmien syntymiselle sekä koe- että kontrolliryhmässä (Wong, Brower, Conroy, Lachance & Crayn, 2017). Käyttäytymiseen liittyviä haasteita on havaittu myös muissa tutkimuksissa: esimerkiksi Lakshamma ja Kalavati (2018) raportoivat vastustavan ja aggressiivisen käytöksen sekä heikomman sosiaalisen kompetenssin esiintymisen olevan yleisempää alkoholiongelmaasta kärsivien vanhempien lapsilla.

4.4 Kognitiivinen ja akateeminen pärjääminen

Alkoholiperheessä kasvaneiden lasten kognitiivista ja akateemista pärjäämistä on tarkasteltu tutkimuksissa, ja yhteys vanhemman juomisen ja lapsen heikomman akateemisen pärjäämisen ja/tai älykkyyden välillä on havaittu (Huq ym., 2021). Tutkimuksissa alkoholiperheen lapset ovat saaneet heikompia tuloksia koulussa (Lakshamma ja Kalavati, 2018) sekä kognitiivisissa testeissä (Park ja Schepp, 2015). Myös koulun kokeminen mielekkäänä on alkoholiriippuvuuden kanssa elävien vanhempien lapsilla vähäisempää (Ramstedt ym., 2022). Toisaalta Mansharamani kollegoineen (2018) raportoi tutkimustuloksista, joiden mukaan matalalla älykkyydellä ei ollut yhteyttä alkoholiperheessä kasvamiseen.

Tutkimuksissa mainitaan vanhemman alkoholinkäytön häiritsevyydestä esimerkiksi suhteessa uneen (ks. esim. Itäpuisto, 2005). Havainnot kiinnittävätkin huomion siihen, ovatko alkoholiperheissä kasvaneiden lasten kouluongelmat enemmänkin yhteydessä unen häiriintymiseen, väsymykseen tai yleiseen epäjohtonmukaiseen ilmapiiriin kotona, kuin matalampaan älykkyyteen.

4.5 Lapsi toimijana alkoholiperheessä

Vanhemman ollessa alkoholin ongelmakäytön vuoksi estynyt joihinkin toiminnoistaan, voi osassa alkoholiperheistä tapahtua muutosta rooleissa, ja lapsi voi ottaa kontolleen vanhemman vastuuta itsestään, sisaruksistaan, kodistaan ja jopa juovasta vanhemmasta (Park ja Schepp, 2015). Tätä roolien muutosta kutsutaan joissakin lähteissä parentifikaatioksi. Roolien muutoksen seurauksena lapsi joutuu pitämään huolta esimerkiksi kodista vanhemman ollessa juomassa (Choi, Watt, Skinner, Kalichman & Sikkema, 2015). Park ja Schepp (2015) kuvailevat parentifikaation voivan johtaa negatiivisiin seurauksiin kehityksessä, kuten sosiaaliseen eristäytymiseen, emotionaalisiin häiriöihin tai huonoon minäkuvaan.

Erottelu parentifikaation ja muun lapsen aktiivisen toiminnan välillä on haastavaa, sillä aineiston analyysin perusteella parentifikaation keskeiseksi piirteeksi voidaan määritellä vanhemman vastuunoton siirtyminen lapselle. Kuitenkin suuri osa muustakin tässä yhteydessä kuvatussa lapsen toiminnasta on sellaista vastuunottoa, jonka ottamiseen lapsella ei tulisi olla tarvetta. Tässä tutkielmassa kuitenkin erotellaan parentifikaatio muusta lapsen toiminnasta siten, että parentifikaationa käsitellään lapsen vastuunottoa kodista, perheenjäsenistä ja arjen toiminnoista.

Tinnfält kollegoineen (2018) raportoi alkoholiperheiden 7–9-vuotiaiden lasten kokemuksista, ja yhdeksi viidestä tulokategoriasta nousi lasten pyrkimykset kontrolloida tilannetta. Heidän mukaansa lapset pyrkivät esimerkiksi suojelemaan vanhempansa omaa tunnettaan (esim. suru) pienentämällä, ja tulosten mukaan lapsi voi jopa piilottaa tunteitaan. Tunneseikkojen lisäksi Tinnfält kollegoineen (2018) kertoo lasten käyttävän muitakin keinoja tilanteen kontrolloimiseen, kuten pyynnöt lopettaa riitely, turvalliseen seuraan hakeutuminen, epämiellyttävästä tilanteesta fyysisesti tai mielessä poistuminen ja riitojen ennaltaehkäisy esimerkiksi piilottamalla alkoholia. Itäpuisto (2005) puolestaan jakaa väitöskirjassaan alkoholiperheessä eläneiden kokemuksia, joiden mukaan lapset ovat joutuneet esimerkiksi estämään juovaa vanhempaa tekemästä itsemurhaa, tukehtumasta oksennukseen nukkuessaan tai pahoinpitelemästä toista vanhempaa. Yleistä on myös häpeä ja pelko siitä, että muut saavat tietää perheen ongelmista (Tinnfält ym., 2018), jonka vuoksi ongelma usein pyritään salaamaan.

4.6 Lapsen kaltoinkohtelu

Lapsen kaltoinkohtelun käsite sisältää Maailman terveysjärjestö WHO:n (2022) mukaan kaikki sellaiset pahoinpitelyn muodot ja laiminlyönnin, jotka aiheuttavat mahdollista tai todellista vaaraa lapsen terveydelle, kehitykselle, elämälle tai ihmisarvolle. Vanhemman ollessa alkoholin vaikutuksen alaisena on hänen arviointikykynsä heikentynyt, ja lapsi voi siksi joutua ajoittain tai jatkuvasti laiminlyönnin kohteeksi (Lakshamma ja Kalavati, 2018). Alkoholiongelmasta kärsivä vanhempi voi olla estynyt suorittamaan kaikkia vanhemmuuteen liittyviä toimintojaan, ja kuten aiemmin kuvattiin, lapsi voi esimerkiksi joutua ottamaan harteilleen vanhemman vastuuta kodista ja itsestään (Park & Schepp, 2015). Choi ja kollegat (2015) kertovat lasten tarpeesta huolehtia kodista vanhemman ollessa juomassa, ja myös Lakshamma ja Kalavati (2018) raportoivat alkoholiperheen lapsen joutuvan mahdollisesti toisinaan jopa hylätyksi. Vanhemman poissa ollessa lapsi voi saada jopa fyysisiä vammoja (Choi ym., 2015). Päihteitä käyttävät vanhemmat pahoinpitelevät lapsiaan kolme kertaa muita todennäköisemmin, ja neljä kertaa muita todennäköisemmin laiminlyövät heitä (Lakshamma ja Kalavati, 2018). Alkoholiperheen lapsi voi kuitenkin kohdata fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa myös muiden taholta: Itäpuisto (2005) sekä Choi ja kollegat (2015) kertovat kokemuksista, joiden mukaan lapsi on voinut joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi ollessaan esimerkiksi sukulaisen huollettavana vanhemman ollessa päihtyneenä. Lakshamma ja Kalavati (2018) kertovat perhetilanteen olevan lapselle vieläkin haitallisempi, mikäli lapsi elää ainoastaan riippuvaisen vanhemman kanssa.

Muun laiminlyönnin ohella vanhemman alkoholiongelma voi vaikuttaa myös perheen talouteen ja sen myötä myös lapsen hyvinvointiin. Alkoholiriippuvuuden kanssa elävä vanhempi voi kulluttaa runsaasti varoja alkoholiin tai muihin asioihin, ja lapset voivat kokea elävänsä köyhyydessä tai puutteessa (Itäpuisto, 2005). Itäpuisto (2005) korostaa myös, että on ongelmallista olettaa taloudellisten etuuskien ”valuvan” lapsille, sillä riippuvainen vanhempi voi käyttää rahat omiin menoihinsa. Kertomusten mukaan kotona ei välttämättä esimerkiksi ole leipää parempaa ravintoa (Itäpuisto, 2005).

4.7 Resilienssi ja suojaavat tekijät

Aineiston analyysissä havaittiin, että useat tutkimukset korostavat alkoholiperheessä kasvamisen haastavien vaikutusten lisäksi myös sitä, ettei ongelmia tai häiriöitä muodostu kaikille alkoholiperheissä kasvaville (ks. esim. Huq ym., 2021). Esimerkiksi mielenterveyden häiriöiden

muodostumisessa keskeistä on ymmärtää kokonaisuuden ja sen eri osien vaikutuksia: Nykykäsitteen mukaan mielenterveyshäiriöiden muodostumiseen vaikuttavat perimä ja ympäristö, mutta myös riskitekijät ja suojaavat tekijät. Alkoholiperheessä kasvavalle suojaavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi luotettavan perheenjäsenen olemassaolo ja positiivinen perheilmapiiri (Park & Schepp, 2015), kuten myös muu sosiaalinen tuki (Amodeo, Griffin ja Paris, 2011). Alkoholiperheen lapsella on siis yhtäläillä mahdollisuus hyvään elämään, vaikka joitakin riskitekijöitä voikin heidän kasvuympäristössään olla keskivertoa enemmän (Jiji ja Rakesh, 2012). Yksilöiden välillä haavoittuvuus ja resilienssi vaihtelevat (Park & Schepp, 2015), mutta alkoholiperheiden lasten resilienssi näyttää olevan aiemmin luultua parempi (Jiji ja Rakesh, 2012). Yksilöllisistä tekijöistä esimerkiksi korkea itsetunto ja itsesääätelytaidot sekä joustava temperamentti näyttävät olevan yhteydessä korkeampaan resilienssiin (Park & Schepp, 2015). Resilienssin merkitystä tuovat esille myös Iacopetti ja kollegat (2019), joiden mukaan resilienssi on keskeistä myöhemmän hyvän elämän kannalta. Amodeo kollegoineen (2011) on kertonut myös alkoholiperheessä kasvamisen positiivisista vaikutuksista. Positiivisia vaikutuksia havainneet alkoholiperheiden lapset ovat raportoineet esimerkiksi luonteen vahvistumisesta, kypsyydestä ja emotionaalisesta tasapainosta (Amodeo ym., 2011).

5. Johtopäätökset

Tutkimuksessa havaittiin joitakin piirteitä, jotka näyttävät alkoholiperheissä olevan muita perheitä yleisempiä. Näitä olivat esimerkiksi konfliktien sävyttämä ilmapiiri ja matala koheesio (Jiji & Rakesh, 2012) sekä alkoholiperheiden lasten korkeampi riski sairastua joihinkin mielen-terveyshäiriöihin (Raitasalo ym., 2018). Kun tarkastellaan ilmapiirin ohella tutkimushavaintoja esimerkiksi vanhemman alkoholinkäytön yhteydestä emotionaaliseen etäisyyteen (Jacques ym., 2021), vihamielisyyteen, tyytymättömyyteen (Iacopetti ym., 2021) ja ankaruuteen vanhemmuudessa (Conners-Burrow ym., 2015), voidaan huomata alkoholiperheen lapsen mahdollisesti joutuvan toimimaan hyvin itsenäisesti esimerkiksi tunnekokemustensa kanssa. Tunteidensäätelyn kehitys alkaa jo hyvin varhaisessa vaiheessa elämää, ja jatkuu luonnollisesti edelleen keskilapsuudessa (Berger, 2014). Tutkimuksessa havaittiin alkoholiperheiden lasten esimerkiksi säätelevän tunnetilaansa pienemmäksi suojatakseen vanhempansa (Tinnfält ym., 2018). Kun huomioidaan tämä yhdessä konfliktin ilmapiirin sekä vanhemman emotionaalisen etäisyyden kanssa, voidaan ymmärtää, ettei alkoholiperhe välttämättä tarjoa lapselle tärkeää ympäristöä ilmaista tunteitaan ja harjoitella niiden käsittelyä yhdessä vanhemman kanssa.

Tunnetaidot puolestaan ovat merkittäviä ihmissuhteiden kannalta (Keltikangas-Järvinen, 2011), ja mikäli niiden kehittymiseen ei tarjota riittävää ympäristöä, voivat tunnetaitojen ongelmat mahdollisesti vaikuttaa myöhempisiin ihmissuhteisiin. Sosiaalisten suhteiden luominen puolestaan tulee ajankohtaiseksi koulumaailmaan siirryttäessä, jolloin lapsi osin irtaantuu vanhemmistaan ja kouluympäristö mahdollistaa uusien vertaissuhteiden luomisen. Tutkimuksessa havaittiin alkoholiperheen lapsilla olevan mahdollisesti muita heikompi psykososiaalinen toimintakyky (Conners-Burrow ym., 2015) sekä sosiaalinen kompetenssi (Lakshamma & Kalavati, 2018). Yhdessä itsensäätelyn ja tunteiden säätelyn vaikeuksien (Park & Schepp, 2015) kanssa nämä voivat edelleen tehdä sosiaalisesta toiminnasta, ystävyysuhteiden luomisesta sekä niiden ylläpitämisestä haastavaa.

Sosiaalisen maailman haasteiden lisäksi itsensäätelyn ja tunteiden säätelyn vaikeudet (Park & Schepp, 2015) voivat mahdollisesti hankaloittaa myös koulutyötä, sillä itsen ohjaaminen kohti tavoitteita voi taitojen heikomman tason seurauksena vaikeutua. Sen lisäksi lapsen koulutyötä voivat häiritä myös kotiympäristön jatkuvat konfliktit, pitkäaikainen stressi (Jiji & Rakesh, 2012) sekä kodin tapahtumat, jotka häiritsevät lapsen unta (Itäpuisto, 2005). Alkoholiperhe voi

siis tarjota puutteelliset edellytykset lapsen koulunkäynnille. Alkoholiperheiden lasten heikompaa koulupärrjäämistä on myös havaittu tutkimuksen puitteissa (ks. esim. Lakshamma & Kalavati, 2018).

Keskilapsuudessa ajattelua kuvastaa konkreettisuus, eikä abstraktin ajattelun taito ole vielä erityisen kehittynyt (Piaget, 1953). Etenkin keskilapsuuden varhaisessa vaiheessa lapsen ajattelu voi myös olla vielä hyvin egosentristä eli minäkeskeistä (Berger, 2014). Muun muassa näistä syistä lapsen voi olla haastavaa ymmärtää vanhempansa alkoholinkäytöstä johtuvaa vihamielistä, emotionaalisesti etäistä tai jopa väkivaltaista käyttäytymistä. Ajattelun egosentrisyyden takia lapsi voi jopa tehdä virheellisiä päätelmiä siitä, että vanhemman käyttäytyminen on lapsesta johtuvaa. Tätä ajatusta vahvistaa Eriksonin (1982) teorian mukainen ahkeruuden ja alemmuuden kriisi keskilapsuudessa. Keskilapsuudessa lapsi tarvitsee kokemuksia itsestään ahkerana toimijana, tai on vaarana, että lapselle muodostuu alemmuudentunne (Erikson, 1982). Jos lapsen saama palaute vanhemmalta on valtaosin vihamielistä, tyytymätöntä tai muuten epäedullista, voi lapsi jäädä paitsi kokemuksista, joissa hän itse on ahkera toimija. Keskilapsuuden edetessä ja egosentrisen ajattelun hälvetessä minäkuva muodostuu realistisemmaksi, ja myös itsekritiikki voi lisääntyä (Davis-Kean ym., 2009). Vuorovaikutuskokemukset vaikuttavat vahvasti minäkuvan kehitykseen (Baby, 2012), ja mikäli alkoholiperheessä saatuja vuorovaikutuskokemuksia sävyttävät tyytymättömyys ja vihamielisyys (Iacopetti ym., 2021), voivat ne mahdollisesti luoda pohjaa jopa tarpeettoman itsekriittiselle minäkuvulle.

Jos huomioidaan alkoholia ongelmakäyttävän vanhemman suurempi todennäköisyys olla lapselleen emotionaalisesti etäinen, vihamielinen ja jopa väkivaltainen sekä alkoholiperheille tyypillinen roolien muutos eli parentifikaatio, voidaan huomata suuri mahdollisuus sille, että lapsi joutuu jo nuoresta iästä saakka toimimaan hyvin itsenäisesti. Vaikka kouluikään tullessaan lapsen itsenäistyminen on osa kehitystä, voivat ylimääräinen vastuu ja itsenäistyminen aiheuttaa lapsen toiminnalle haasteita. Park ja Schepp (2015) raportoivat parentifikaation voivan aiheuttaa lapselle negatiivisia vaikutuksia, ja myös Vygotskyn (1978) lähikehityksen vyöhykkeen mallin mukaan lapsi tarvitsee aikuisen tukea potentiaalisia kehitystasoja saavuttaakseen. Kouluympäristössä lapsi voi kuitenkin saada tätä tukea muiltakin aikuisilta kuin vanhemmiltaan.

Roolien muutos eli parentifikaatio voi saada lapsen ottamaan vastuuta itsestään ja kodistaan, mutta vastuun siirtyminen lapselle voi olla myös laiminlyöntiä vanhemman toimesta. Alkoholiperheissä lapsen joutuminen laiminlyödyksi on muita yleisempää (Lakshamma & Kalavati, 2018). Vanhemman ollessa päihtynyt lapsi voi saada fyysisiä vammoja tai joutua esimerkiksi

seksuaalisen väkivallan uhriksi ollessaan muualla hoidossa (Choi ym., 2015), mutta myös alkoholia väärinkäyttävät vanhemmat itse pahoinpitelevät lapsiaan muita todennäköisemmin (Lakshamma & Kalavati, 2018). On siis selvää, että vanhemman alkoholiongelma voi aiheuttaa lapselle todellista fyysistä vaaraa, ja alkoholiperhe voi siten olla erityisen epäsuotuisa kasvuympäristö niin keskilapsuudessa kuin muissakin kehitysvaiheissa.

Tutkimuksen tulosten ja edellä esitettyjen johtopäätösten pohjalta voidaan sanoa alkoholiperheen voivan olla epäsuotuisa keskilapsuuden kasvuympäristö etenkin kaltoinkohtelun, epäsuotuisan ilmapiirin sekä psykososiaalisen hyvinvoinnin osalta. Suoraan näin ei kuitenkaan voida väittää, sillä kukin perhe ja lapsi on yksilöllinen. Tutkitusti tietyt haitat, kuten masennus, ahdistuneisuus (ks. esim. Mansharamani ym., 2018) ja matala itsetunto (Park & Schepp, 2015) ovat yleisempiä alkoholiperheiden lapsilla, mutta häiriöiden tapaan myös muut haittavaikutukset ovat riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden summa. Käytännössä suojaavat tekijät voivat ollessaan riittäviä tarjota lapsen kasvulle ja kehitykselle turvaa, sillä tutkimusten mukaan kaikille alkoholiperheiden lapsille ei kehity esimerkiksi häiriöitä (ks. esim. Huq ym., 2021). Osassa tapauksista riskitekijöiden vaikutukset kuitenkin ylittävät suojaavien tekijöiden kantokyvyn. Tärkeää onkin siis tarkastella kutakin tapausta yksittäin. Kuitenkin tutkimustiedon selkeästi osoittaessa alkoholiperheessä kasvamisen mahdollisia haittavaikutuksia, on ongelman varhainen tunnistaminen ja tuen tarjoaminen erityisen tärkeää.

6. Pohdinta

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisena keskilapsuuden kasvuympäristönä alkoholiperhe näyttäytyy suhteessa kehitysvaiheeseen. Tutkimuksessa selvisi, että alkoholiperhe voi olla kasvuympäristönä epäsuotuisa johtuen esimerkiksi kasvun kannalta epäedullisesta ilmapiiristä sisältäessään epäjohtonmukaisuutta, konflikteja, emotionaalista etäisyyttä ja vihamielisyyttä (ks. esim. Iacopetti ym., 2021; Jacques ym., 2021). Epäsuotuisan kasvuympäristön voivat muodostaa myös korkeampi riski joutua laiminlyödyksi tai pahoinpidellyksi (Lakshamma & Kalavati, 2018) sekä vanhemman vastuun siirtyminen lapselle (Choi ym., 2015; Park & Schepp, 2015). Alkoholiperheessä kasvamisella voi olla negatiivisia vaikutuksia myös esimerkiksi psykososiaaliseen hyvinvointiin (Jiji & Rakesh, 2012), sosiaaliseen kompetenssiin (Lakshamma & Kalavati, 2018) ja itsetuntoon (Park & Schepp, 2015). Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin, että suojaavat tekijät voivat ollessaan riittäviä tarjota tukea lapsen kasvulle ja kehitykselle (ks. esim. Huq ym., 2021).

Tutkimuksen tulokset ovat pääasiassa linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Tutkimus ei tarjonnut selvää vastausta vanhemman alkoholiongelman ja lapsen käytöshäiriöiden yhteydestä, ja myös yhteys lapsen akateemiseen pärjäämiseen oli osin epäselvä. Viitteet alkoholiperheen lapsen heikompaan akateemiseen pärjäämiseen herätti pohdintaa siitä, voiko mahdollinen heikompi koulumenestys johtua ennemmin kaoottisesta kotiympäristöstä, kuin esimerkiksi matalammasta älykkyydestä. Lisäksi heikompi koulumenestys vaikuttaa osin ristiriitaiselta ottaen huomioon, että joissakin tutkimuksissa alkoholiperheiden lapsia kuvaillaan taipuvaisiksi miellyttämisenhaluun sekä hyväksynnän hakemiseen. Tämä voisi mahdollisesti näkyä koulutyössä tunnollisuutena.

Tähän tutkimukseen liittyy joitakin rajoitteita, joita on syytä huomioida. Ensimmäkin tutkimuksen aineisto on laajuudeltaan hyvin rajallinen. Myös aineistonvalinnan rajaukset, joita tehtiin esimerkiksi julkaisuvuoden sekä hakusanojen suhteen, ovat voineet sulkea joitakin soveltuvia artikkeleita tutkimuksesta. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että 6–12-vuotiaita alkoholiperheiden lapsia on tutkittu hyvin rajallisesti, ja pääasiassa tutkimuksiin valikoituneet alkoholiriippuvuudesta kärsivien vanhempien lapset ovat jo aikuisia. Syynä tälle voi olla esimerkiksi alkoholiriippuvuuteen liittyvä häpeä ja stigma sekä se, ettei riippuvainen itse näe ongelmaansa. Tämän takia lapsi voi jäädä pois tutkimuksesta, kun taas aikuisena kukin voi itse päättää osallistumisestaan. Tutkimustulosten kannalta voi kuitenkin olla merkitystä sillä, onko tutkimuksen osallistujia vielä tapahtumien keskiössä vai ovatko tapahtumat vuosikymmeniä sitten koettuja. Tämä

asettaa tarpeen tutkia alkoholiperheissä kasvavia lapsia ja heidän hyvinvointiaan myös tulevaisuudessa.

Alkoholiriippuvuuteen liittyvä stigma, häpeä ja muut hankalat tunteet ja kokemukset vaikuttavat kuhunkin perheeseen yksilöllisesti. Aiheen vaikeuden takia esimerkiksi haastatteluissa tai kyselytutkimuksissa ei ikinä voida täysin poistaa vanhemman mahdollisuutta vaikuttaa lapsen kertomaan, ja myös lapsi voi tahtoa salata joitakin asioita. Perheiden tilanteiden yksilöllisyyden vuoksi ei myöskään voida yksiselitteisesti sanoa, onko alkoholiperhe haitallinen keskilapsuuden kasvuympäristö, sillä pohdinnassa tulee huomioida kunkin lapsen yksilölliset riskitekijät ja suojaavat tekijät. Suoraan voidaan tutkimuksen pohjalta sanoa ainoastaan se, että alkoholiperhe voi olla kasvuympäristönä riskialtis.

Rajoitteiden ohella tällä tutkimuksella on myös vahvuutensa. Tämän tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään usein keinoin: tutkimuksen vahvuutena voidaankin nähdä kansainvälinen tutkimusaineisto, jolla pyritään minimoimaan yksittäisen kulttuurin vaikutus tutkimustuloksiin. Lisäksi tutkimusaineiston valinnassa ehdoton kriteeri oli aineistolle tehty vertaisarviointi. Tutkimuksen toistettavuutta on pyritty lisäämään kuvailemalla tiedonhakua kattavasti ja läpinäkyvästi. Lähdeviittauksissa on noudatettu huolellisesti APA6-viittausohjetta. Lisäksi työssä on pyritty huomioimaan alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksia kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin osa-alueisiin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, mikä mahdollistaa tutkimuksen mukaisen vastauksen muodostamisen tutkimuskysymykseen.

On myös syytä huomioida tutkimuksessa analysoidun aineiston monimenetelmäisyys. Analysoidun aineiston yleisimmät tutkimusmenetelmät ovat olleet kirjallisuuskatsaus sekä erilaiset haastattelut, mutta joukosta löytyy myös kvantitatiivisemmalla otteella tehtyjä tutkimuksia. Erilaisin menetelmin saavutetun tutkimustiedon tarkastelu voidaan nähdä sekä rajoitteena että vahvuutena. Esimerkiksi systemaattisesti ainoastaan kokeellisia tutkimuksia tarkastelemalla tämä tutkimus voisi tarjota nykyistä vahvempaa tietoa syy-seuraussuhteista sekä esimerkiksi tiettyjen vaikutusten yleisyydestä. Tämän tutkimuksen kannalta aineiston monimenetelmäisyys on kuitenkin myös sen vahvuus, sillä laadulliseen tutkimusaineistoon perehtyminen on mahdollistanut ymmärryksen syventämisen.

Lähteet

*Tähdellä merkityt aineistot sisällytetty aineiston analyysiin.

A-Klinikkasäätiö (n.d). *Mitä on lasinen lapsuus?* Helsinki: A-Klinikkasäätiö. Haettu 20.10.2022 osoitteesta <https://lasinenlapsuus.fi/tietoa/mita-lasinen-lapsuus>

*Amodeo, M., Griffin, M. & Paris, R. (2011). Women's Reports of Negative, Neutral and Positive Effects of Growing up with Alcoholic Parents. *Families in Society*, Vol. 92, Iss. 1., January 2011: 69-76. DOI: <https://doi.org/10.1606/1044-3894.4062>

Baby, S. (2012). Development of self-concept and health. *Social Science International*, Volume 28, Issue 2, 253-263. <https://web-s-ebsohost-com.pc124152.oulu.fi:9443/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=3f05568c-26af-406b-ae7b-d6943a0941b8%40redis>

Berger, K. S. (2014). *The developing person through the life span* (9th ed.). New York: Worth.

*Choi, K. W., Watt, M. H., Skinner, D., Kalichman, S. C. & Sikkema, K. J. (2015). "Wine you get every day, but a child you can't replace": The perceived impact of parental drinking on child outcomes in a South African township. *Journal of Child and Adolescent Mental Health* 2015, 27(3): 173-187. DOI: <https://doi.org/10.2989/17280583.2015.1113974>

*Connors-Burrow, N. A., McKelvey, L. M., Pemberton, J. R., Mesman, G. R., Holmes, K. J. & Bradley, R. H. (2015). Buffering the negative effects of maternal alcohol problems on child behavior. *Journal of Family Psychology* 2015, Vol. 29, No. 4, 576-584. DOI: <https://doi.org/10.1037/fam0000121>

Cooper, H.M. (1998). *Synthesizing research: A guide for literature reviews*. (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage.

Davis-Kean, P.E., Jager, J. & Collins, W.A. (2009). The Self in Action: An Emerging Link Between Self-Beliefs and Behaviors in Middle Childhood. *Child Development Perspectives* 3(3), 184–188. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00104.x>

Duodecim (2015). *Alkoholinkäytön ongelmakäytön määritelmät ja diagnoosit*. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Haettu osoitteesta: <https://www.kaypahoito.fi/nix00353>

Erikson, E.H. (1982). *Lapsuus ja yhteiskunta* (2. tark. p.) (suom. Huttunen, E.). Jyväskylä: Gummerus.

Harold, G.T. & Hay, D.F. (2005). Normal development in middle childhood. *Psychiatry*, Volume 4, Issue 6, 3-5. doi: <https://doi.org/10.1383/psyt.4.6.3.66355>

- Holmila, M., Bardy, M. & Kouvonon, P. (2008). Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 4, 421–432. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100218/holmila.pdf>
- *Huq, T., Alexander, E. C., Logan, M., Jokinen, T., Patil, P., Darrin, B., ... Davidson, L. L. (2021). A systematic review of household and family alcohol use and childhood neurodevelopmental outcomes in low- and middle-income countries. *Child Psychiatry and Human Development*, 52(6), 1194-1217. doi: <https://doi.org/10.1007/s10578-020-01112-3>
- Huttunen, M. (2018). *Alkoholiriippuvuus (alkoholismi)*. Helsinki: Duodecim Terveyskirjasto. Haettu 23.11.2022 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00196>
- *Iacopetti, C., Londi, I., Patussi, V. & Cosci, F. (2021). Family climate in children living with parents who harmfully consume alcohol. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, Sep. 2021; 28(5): 1128-1134. doi: <https://doi.org/10.1002/cpp.2562>
- *Iacopetti, C., Londi, I., Patussi, V., Sirigatti, S. & Cosci, F. (2019). Life events, coping styles, and psychological well-being in children living with parents who harmfully consume alcohol. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, Mar. 2019; 26(2): 157-166. doi: <https://doi.org/10.1002/cpp.2338>
- *Itäpuisto, M. (2005). *Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapseudesta: Childhood experiences of living with problem-drinking parents*. (Väitöskirja). Kuopio: Kuopion yliopisto.
- *Jacques, D. T., Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T. & Cicchetti, D. (2021). Parsing Alcohol-Dependent Mothers' Insensitivity to Child Distress: Longitudinal Links with Children's Affective and Anxiety Problems. *Developmental Psychology*, Jun. 2021; 57(6): 900-912. doi: <https://doi.org/10.1037/dev0001190>
- *Jiji, T. S. & Rakesh, T. P. (2012). Are The Children of Alcoholics Different? An Overview. *Rajagiri Journal of Social Development* Vol. 4, Issue 2, December 2012: 67-84. Haettu osoitteesta <http://journals.rajagiri.edu/index.php/rssJ/article/view/164>
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: Wsoy. Haettu 19.1. 2023 osoitteesta https://books.google.fi/books?hl=en&lr=&id=WKdcAwAAQ-BAJ&oi=fnd&pg=PT3&dq=liisa+keltikangas-j%C3%A4rvinen&ots=gDhKd02ZsM&sig=338TJRkRr4zWoxnTjyh7BVtdrsM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosiaalisuus*. Helsinki: Wsoy. Haettu 19.1.2023 osoitteesta https://books.google.fi/books?hl=en&lr=&id=wLFCaWAAQ-BAJ&oi=fnd&pg=PT3&dq=liisa+keltikangas-j%C3%A4rvinen&ots=fn0M5Nz-bv&sig=Hgxd6QBQeO3kDxjU51iI3G32N_I&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Kohlberg, L. (1963). The development of children's orientations towards a moral order: I. Sequence in the development of moral thought. *Vita Humana* 6, 11-33. <https://doi.org/10.1159/000269667>
- *Lakshamma, V. T. & Kalavati, S. (2018). Parental Alcohol – Impact on Children. *International Journal of Nursing Education*, Jan-Mar 2018; 10(1): 37-46. Haettu osoitteesta <https://web-p-ebscobhost-com.pc124152 oulu.fi:9443/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=41ae4052-f54b-4b0e-b39e-a5ede4b00cba%40redis>
- Machi, L.A. & McEvoy, B.T. (2022). *The literature review: Six steps to success* (Fourth edition). Thousand Oaks, California: Corwin.
- *Mansharamani, H., Patil, P., Behere, P., Mansharamani, D. & Nagdive, A. (2018). Psychiatric morbidity in children of alcoholic parents. *Industrial Psychiatry Journal*. Jul-Dec 2018, Vol. 27 Issue 2, 226-230. doi: https://doi.org/10.4103/ipj.ipj_57_17
- Mylant, M., Ide, B., Cuevas, E. & Meehan, M. (2002). Adolescent children of alcoholics: vulnerable or resilient? *Journal of the American Psychiatric Nurses Association* 8 (2002): 2, 57-64.
- Nucci, L. P. (2002). The Development of Moral Reasoning. Teoksessa Gosvāmī, U., Meltzoff, A. N., Gergely, G., Baillargeon, R., Quinn, P. C., Waxman, S. R., . . . Sternberg, R. J. (2002). *Blackwell handbook of childhood cognitive development*. Malden (Mass.): Blackwell.
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., & Ruoppila, I. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- *Park, S. & Schepp, K. G. (2015). A systematic review of research on children of alcoholics: their inherent resilience and vulnerability. *Journal of Child and Family Studies* 24 (2015): 1222-1231. doi: <https://doi.org/10.1007/s10826-014-9930-7>
- Piaget, J. (1953). *The origin of intelligence in the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Raitasalo, K., Holmila, M. & Jääskeläinen, M. (2016). Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa Holmila, M., Raitasalo, K. & Tigerstedt, C. (toim.) (2016).

- Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi.* Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy. Haettu 9.11.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- *Raitasalo, K., Holmila, M., Jääskeläinen, M. & Santalahti, P. (2018). The effect of the severity of parental alcohol abuse on mental and behavioural disorders in children. *European Child & Adolescent Psychiatry* (2019) 28:913-922. doi: <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1253-6>
- *Ramstedt, M., Raninen, J., Larm, P. & Livingston, M. (2022). Children with problem drinking parents in Sweden: Prevalence and risk of adverse consequences in a national cohort born in 2001. *Drug and Alcohol Review*, Volume 41, Issue 2, 625-632. doi: <https://doi.org/10.1111/dar.13406>
- Ruglass, L. M., & Kendall-Tackett, K. A. (2015). *Psychology of trauma 101*. New York: Springer Publishing Company.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja
- Simonen, J., Pirskanen, H., Kataja, K., Holmila, M. & Tigerstedt, C. (2016). Kun vanhempi juo liikaa – nuorten kokemukset ja voimavarat. Teoksessa Holmila, M., Raitasalo, K. & Tigerstedt, C. (toim.) (2016). *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy. Haettu 9.11.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Takala, J. & Roine, M. (2013). Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Warpenius K., Tigerstedt C. & Holmila M. (toim.) *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy.
- Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (2021). Näin Suomi juo. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 24.10.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/nain-suomi-juo>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Kuoppasalmi, K. (2012). *Psykiatrian luokituskäsikirja: Suomalaisen tautiluokitus ICD-10:n psykiatriaan liittyvät diagnoosit = Psykiatrisk klassifikation av sjukdomar : psykiatrilaterade diagnoser i den finländska sjukdomsklassifikationen ICD-10* (2. p.). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tigerstedt, C., Mäkelä, P., & Warpenius, K. (2018). Millaisia haittoja juomisesta koituu muille kuin juojalle itselleen? Teoksessa Mäkelä, P., Härkönen, J., Lintonen, T., Tigerstedt, C.,

- Warpenius, K., & Castrén, S. (2018). *Näin Suomi juo: Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- *Tinnfält, A., Fröding, K., Larsson, M. & Dalal, K. (2018). "I Feel It in My Heart When My Parents Fight": Experiences of 7-9-Year-Old Children of Alcoholics. *Child and Adolescent Social Work Journal* (2018) 35:531-540. doi: <https://doi.org/10.1007/s10560-018-0544-6>
- Vuoksimaa, E. (2019). Kognitiivisten toimintojen muutokset – mikä on ikääntymistä, mikä sairautta? *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2019; 135(11):1075–84. Haettu 18.1.2023 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo14952>
- Vygotsky, L. S. & Cole, M. (ed.) (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge: Harvard University Press.
- *Wong, M. M., Brower, K. J., Conroy, D. A., Lachance, K. A. & Craun, E. A. (2017). Sleep Characteristics and Behavioral Problems Among Children of Alcoholics and Controls. *Alcoholism: Clinical & Experimental Research*, Mar. 2018; 42(3): 603-612. doi: <https://doi.org/10.1111/acer.13585>
- World Health Organization (2022). *Child maltreatment*. Haettu 21.3.2023 osoitteesta <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>